

Danmark og Nias

Kulturbevarelse og museumssamarbejde

- af *Jesper Kurt-Nielsen*

Med udgangspunkt i danskernes ret til en selvstændig kulturel identitet i Danmark, kan man argumentere for, at andre folkeslag har den samme ret i det territorium, der betegnes som deres land. Som et led i styrkelse af denne identitet indgår samlinger på museer.

Af mange forskellige årsager er der en betydelig asymmetri i de asiatiske museumssamlinger i forhold til europæiske samlinger. Det vil sige, at en stor mængde af asiatiske kunstgenstande og manuskripter befinder sig på europæiske museer. Der er flere årsager til dette; ikke mindst Europas koloniale fortid spiller en væsentlig rolle, men også Europas mangeårige handelsforbindelser har betydning.

De europæiske og danske museer, der indeholder asiatiske samlinger, kan således være med til at opfylde lokale folks krav på at få adgang til deres egen fortid og dermed styrke ikke alene identitetsfølelsen, men også bidrage til en forståelse for alle folks ret til en fortid.

I foråret 2003 deltog artiklens forfatter som repræsentant for Nationalmuseets Etnografiske Samling i en ASEMUS-konference, der omhandlede denne problematik.

ASEMUS er et museumsnetværk med mere end 60 museer fra Europa og Asien, der formelt blev stiftet i Stockholm efteråret 2000 på den 19. konference for The International Council of Museums/ICOM i Barcelona; sommeren 2001 blev oprettelsen officiel. Netværket beskæftiger sig primært med asymmetrien mellem europæiske og asiatiske museer og har formuleret en handlingsplan med 5 punkter omhandlende publikation og udstilling:

Jesper Kurt-Nielsen

1. Spredte samlinger omhandlende asiatiske minoriteter
2. Fotosamlinger omhandlende Europas/Asiens tabte kulturarv
3. Teknikker og erfaringer omhandlende bevaring og konservering
4. Flytbare udstillinger
5. Virtuel udstilling af kunstværker af vital betydning

Det er planen, at der skal udvikles pilotprojekter inden for disse områder til fremlæggelse for donatorer i Singapore i marts 2004. Som forslag til et pilotprojekt medbragte undertegnede afdelingens projekt omhandlende den indonesiske ø, Nias.

I 1925 henvendte inspektør i Etnografisk Samling, Thomas Thomsen, sig skriftligt til den danske læge Agner Møller, der var trådt i hollandsk tjeneste i det daværende Hollandsk Ostindien som militærlæge. Et forhold, der ikke var ualmindeligt. Danmark var som småstat at betragte som en relativt ufarlig størrelse i udenrigspolitisk sammenhæng. Danskere, der gik i udenlandsk tjeneste, blev således betragtet som værende neutrale aktører, og derfor udførte mange danskere gennem tiderne tjeneste i henholdsvis Hollandsk Ostindien, Fristaten Congo og endeligt Siam, der formelt set aldrig var underlagt en fremmed kolonimagt¹. Agner Møller og frue var først blevet udstationeret på Java, men grundet en tjenestefejl, blev han udstationeret på den ugæstfrie ø Nias, der ikke alene var sygdomsbefængt, men tillige en udpost, hvor den hollandske tilstedeværelse primært havde til formål at holde de i området omnipotente briter væk fra de hollandske besiddelser.

Thomas Thomsen, der opnåede en udbredt berømmelse for sin medvirken til fundet af Egtvedpigen, overvejede muligheden for en doktorafhandling baseret på den særegne og unikke kultur på Nias, og han henvendte sig derfor skriftligt til den danske læge. Agner Møller svarede positivt på henvendelsen, og de følgende år samlede lægen ind i

¹ Dog må det retfærdigvis nævnes, at Siam var at opfatte som britisk mandatområde, idet territoriet havde betydning for en eventuel fransk trussel rettet mod Forindien, det daværende Britisk Indien. Af samme årsag var danskere velkomne i siamesisk tjeneste, fordi vi ikke udgjorde en trussel. Som det sikkert er læseren bekendt, opnåede adskillige danskere i det fremmede betydelige stillinger, men særligt i Siam, hvor specielt H.N. Andersen, admiral Richelieu og ikke mindst Aage Westenholz, også kaldet »ridderen uden kors«, bør nævnes.

Danmark og Nias

en sådan grad, at de hollandske myndigheder klagede over hans manglende engagement i arbejdet som militærlæge. De vanskelige forhold førte endvidere til et tragisk brud med hans danske hustru, der midt i tjenesteperioden rejste hjem med deres fælles børn til Danmark. Agner Møller fortsatte ufortrødent sit arbejde, men fandt dog også tid til at kurtisere en lokal høvdingedatter, Zoeri, som han da også blev gift med. Dette førte til en del bryderier ved hjemkomsten til Danmark i 1927, idet han ikke var blevet fraskilt sin danske hustru. Agner Møller blev således overvåget af statspolitiet og mistænkt for bigami, en mistanke der ikke var ubegrundet.

Agner Møller var en stridbar ener, der ofte var i opposition til alt og alle, derfor var det en fantastisk bedrift, at den ældre museumsinspektør Thomas Thomsen ikke alene var i stand til at motivere Møller til at gøre sit yderste for Nationalmuseet, men også, at han var i stand til at udvikle et nært venskab per korrespondance med en person, der ingen nære venner havde, og som ydermere hele sit liv igennem var imod høflighed, idet han opfattede høflighed som falsk og overfladisk. Gennem korrespondancen, der ofte var måneder undervejs, udviklede venskabet sig samtidig med, at Agner Møllers evner som kritisk indsamler også foldede sig ud. Medvirkende til dette var selvfølgelig også Møllers respekt og lidenskab for de lokale niassere og deres frembringelser. Agner Møller rapporterede til museet, at et af Nias' enestående høvdingehuse i landsbyen Hilli Mondregeraja var til salg. Huset, der sandsynligvis var 70 år gammelt, var i en tilstand af totalt forfald. Grundet familiens økonomiske og sociale deroute var man nødsaget til at sælge huset. Agner Møller var selv af den opfattelse, at huset højst ville være i stand til at stå 1-2 år, inden det ville kollapse (fotografier i Etnografisk Samling bekræfter Agner Møllers vurdering). Efter langvarige forhandlinger blev huset erhvervet til Nationalmuseet et år efter. Da var huset blevet så pilråddent, at Agner Møller gik igennem gulvet. De primitive forhold til trods gennemførte Agner Møller nedpakningen af store udskæringer og fragmentariske bygningsdele, transport til kysten og hjemsendelse med Ø.K., der af patriotiske årsager udførte sejladsen uden beregning. Operationen må betegnes som et logistisk mesterstykke, og ydermere havde Agner Møller fået en lokal kinesisk fotograf Ho Teng Lin til at fotografere interiøret. Ho Teng Lin viste sig at være en yderst talentfuld fotograf, der med et primitivt og

Jesper Kurt-Nielsen

billigt fotografiapparat udførte vanskelige fotoopgaver for Nationalmuseet; hans fotografier er den dag i dag af en forbløffende kvalitet, kunstnerisk såvel som teknisk.

Som et resultat af indsamlingen erhvervede Etnografisk Samling cirka 800 genstande og cirka 250 fotografier fra øen Nias. Sagerne indgik hurtigt i Nationalmuseets faste udstilling og blev i den danske offentlighed næsten lige så kendte som fx Knud Rasmussens og Henning Haslund Christensens samlinger. Som årene gik blev udstillingen indskrænket og med den store ombygning på museet, der blev afsluttet i 1992, var der blot plads til en fragmentarisk udstilling i »Jordens Folk«. Genstandene, der bl.a. indbefatter en forfaderfigur og et vægpanel, er dog vidnesbyrd om samlingens betydning ikke alene som etnografika, men også som skabende af kulturel identitet både for Danmark som videnssøgende nation og for niasserne.

Indonesien er et omfattende arkipelag med en udpræget kulturel og religiøs diversitet. Som mange andre lande blev den moderne indonesiske stat skabt på det geografisk territorium, som Holland besad (med undtagelse af Østtimor). Den centralmagt, der efterfulgte hollænderne, var ligeledes baseret på det islamiske Java, hvor størstedelen af Indonesiens befolkning bor. På andre øer er flertallet af beboerne kristne som på Sumatra eller fx animister som på Irian Jaya. Niasserne er med få undtagelser kristne med rod i hollandske eller tyske kirker; et ikke helt ubetydeligt antal er endvidere medlemmer af den romersk-katolske kirke. Med den tiltagende krise er spændingerne mellem centralmagten og imperiets periferi blevet tydeligere, eksemplificeret i konfliktområder som det sydlige Kalimantan (Borneo), hvor transmigration fra Java har opskræmt den lokale befolkning og Irian Jaya, hvor lokale frihedsbevægelser kæmper for autonomi eller løsrivelse, ligesom det er tilfældet i Østtimor, der som tidligere portugisisk koloni var blevet besat af Indonesien. Efter en langvarig modstandskamp opnåede Østtimor selvstændighed i 2002.

Fra egen erfaring ved jeg, hvor stor betydning identitet har for lokale folk. De fleste lande, jeg har rejst i, er kendetegnet ved en betydelig diversitet, hvad folk angår; ofte er den nationale identitet underlagt den

Danmark og Nias

identitet, der er forbundet med nationens ledende befolkningsgruppe, som fx i Laos og Cambodja, der hovedsagelig bliver defineret af henholdsvis laoter og khmerer på trods af store befolkningsgrupper som fx hmong/mien. Lige så ofte er den nationale identitet forbundet med et ønske om økonomisk vækst mere end et ønske om kulturel samhørighed. Et eksempel på dette er den malaysiske delstat Sarawak beliggende på øen Borneo, hvor den oprindelige befolkning² dayakkerne (fællesbetegnelse for mere ned 20 stammer med betydelige underdivisioner) beboer de rurale områder. De er opsplittet i adskillige stammer, eller folk om man vil, og besidder formelt størstedelen af delstatens jordareal, mens malajerne besidder den politiske magt, og kineserne er den største økonomiske faktor. Dette fænomen sammenholdt med det faktum, at dayakkerne, der er animister eller kristne, har svært ved at opretholde samme politiske rettigheder, som de i byerne bosiddende malajer og kinesere. Spændingerne grupperne imellem bliver således kun holdt i ave af centralmagtens militære

² Der er ikke nogen entydig definition af »oprindelige folk«. I ILO-konvention nr. 169 fra 1989 er der imidlertid en definition ud fra kulturelle og historiske kendetegn samt ud fra den enkeltes egen opfattelse af at tilhøre et oprindeligt folk.

Den internationale arbejdsorganisation ILO's konvention nr. 169 om indfødte folk og stammefolk i selvstændige stater sætter de oprindelige folk i fokus. Den blev vedtaget i 1989 og trådte i kraft i 1991. Foreløbig har 10 lande ratificeret, det vil sige forpligtet sig til at overholde konventionen. Danmark ratificerede konventionen den 22. februar 1996 og afgav i den forbindelse en erklæring om den oprindelige befolkning i Grønland. I artikel 1 står der: *Artikel 1. 1. Denne konvention finder anvendelse på: a) stammefolk i selvstændige lande, hvis sociale, kulturelle og økonomiske forhold adskiller dem fra andre dele af det nationale samfund, og hvis status reguleres helt eller delvis af deres egne sædvaner eller traditioner eller af særlige love eller forskrifter, b) folk i selvstændige lande, der betragtes som tilhørende et oprindeligt folk på grund af deres nedstamning fra folk, som beboede landet eller en geografisk region, som landet tilhører, på tidspunktet for erobring eller kolonisering eller oprettelse af de nuværende statsgrænser og som, uanset deres juridiske status, opretholder nogle af eller alle deres egne sociale, økonomiske, kulturelle og politiske institutioner. 2. Identificering af sig selv som tilhørende et oprindeligt folk eller en stamme skal betragtes som et grundlæggende kriterium for fastsættelse af de grupper, som bestemmelserne i denne konvention finder anvendelse på. 3. Anvendelsen af udtrykket »folk« i denne konvention skal ikke fortolkes som havende konsekvenser for så vidt angår rettigheder, der måtte være knyttet til dette udtryk i henhold til folkeretten.*

I henhold til artikel 1 kan man således fastslå, at grønlænderne er et oprindeligt folk, men efter en eventuel løsrivelse fra Danmark, er de det ikke, idet de vil være et flertal. Danskerne er ikke et oprindeligt folk ifølge ovennævnte definition, idet vi på nuværende tidspunkt ikke er et mindretal; til gengæld er der heller ikke andre, der kan påberåbe sig denne ret i Danmark. En ændring af EU's konstruktion kan dog ændre dette forhold, for hvis EU f.eks. bliver en føderal stat, så vil danskerne være et oprindeligt folk ifølge ovenstående definition, idet vi vil være et mindretal i forhold til den omgivende stats befolkningsgrupper.

Jesper Kurt-Nielsen

tilstedeværelse. Den nationale identitet er således blot en tyndt fernis, der holder sammen på staten. I den tredje verden og emigrantnationer er det således en del af normalbilledet, at den nationale identitet er udgået fra den besiddende magt som en politisk strategi til at fastholde centralmagts placering. Produktet af dette forhold er statens stabilitet samt et betydeligt despoti, oftest på bekostning af marginaliserede gruppers identitet og stabilitet. Nogle lande har større succes end andre; få betvivler vel USA's succes med at skabe en overordnet fælles identitet for utallige folk uden at give køb på nationens demokratiske tilstand, derimod viser den tibetanske modstandskamp, at Folkerepublikken Kina ikke har haft samme succes med sine bestræbelser på at integrere den oprindelige kultur i Tibet med Han-kinesernes dominante kultur. Som et andet eksempel på land, der oplever stigende problemer, bør nævnes Indonesien, der tidligere har haft en betydelig succes med skabelsen af en fællesskabsfølelse, men som nu – som resultat af den nuværende økonomiske krise og islamo-fascistiske gruppers terror – er vidne til betydelige opløsningstendenser. Fællesskabet holder med andre ord sjældent til længerevarende kriser, når dette fællesskab er skabt af en fjern centralmagt, til forskel fra selvskabte fællesskaber, der jo netop bliver styrkede af udefrakommende trusler. Et eksempel på dette er Vietnams modstand mod henholdsvis franske, amerikanske, kinesiske og cambodjanske koloniserings- eller besættelsesforsøg. Vi skal jo heller ikke længere end til vores egen nære fortid for at se, hvordan størstedelen af danskerne (landsförrædere og kollaboratører undtaget) under 2. Verdenskrig følte en betydelig samhørighedsfølelse.

I foråret rejste jeg for legatmidler fra Udenrigsministeriet/Danida til Nias for fotografisk at dokumentere en bymæssig udvikling i forhold til Nationalmuseets fotodokumentation fra 1925-27. Min rejse dokumenterede en betydeligt mindre udvikling end formodet, men rejsen gjorde mig også opmærksom på en betydelig interesse hos de lokale for deres egen fortid. Ikke mindst fotokopier af Ho Teng Lins fotografier fra landsbyer og af genstande taget i begyndelsen af 1920'erne skabte mildest talt begejstring i landsbyen Hillimondregeraja, hvor Nationalmuseets hovedindsamling fandt sted. Det var åbenlyst, at der i denne by, der kun kunne nås via smalle stier beliggende i regnskoven, var en meget klar bevidsthed om dens nære fortid, men også at de fysiske

Danmark og Nias

levn endvidere virkede som en katalysator i forhold til de unges historiebevidsthed, idet ældre landsbyborgere triumferende – med et fast greb om fotokopierne – kunne erklære: »Det er sandt, hvad vi har fortalt, se selv!«³

Den franske samler og kunsthandler Jacques Kerchache udsendte i 1990 et manifest, der argumenterede for, »at alverdens mesterværker bør være frie og ligeberettigede«. Manifestet, der blev underskrevet af næsten 300 personer fra det franske kulturliv, førte til, at 114 etnografiske genstande blev samlet fra andre museer og opstillet på Louvre, ikke som etnografi, men som det ypperste de repræsenterede verdensdele (Asien, Afrika, Amerika, Oceanien) kunne præstere af traditionel kunst. Denne retfærdighed, der ydes den historiske kunst, kommer desværre stadig ikke befolkningen til gode i ophavslandene. I den nuværende brydningstid er det logisk at forsøge at formidle Nias fortid, idet en stor del af de tilgængelige levn er beliggende på europæiske museer.

På ASEMUS-konferencen blev det betonet, at øen Nias var et fremragende eksempel på et muligt pilotprojekt, der ville involvere samarbejde mellem Nationalmuseet, Det Kgl. Etnografiske Museum i Leiden, Indonesiens Nationalmuseum og lokale museer og uddannelsesinstitutioner. Projektet blev udvidet således, at projekteringen også omfatter alle øer langs Sumatras østkyst, der ikke i så høj grad er publiceret, som Nias er.

Forskellige tekniske problemer var ligeledes til debat i forbindelse med projektet; ingen af de østlige øer har adgang til nettet, og det kan således virke futilt at diskutere publikation på nettet til fordel for lokale folk. Dertil er der blot at sige, at tiden arbejder for internettet. Ikke mindst i disse tider hvor trådløs dataoverførsel kan overføre større og større informationsmængder. Det blev derfor foreslået af undertegnede, at web-baserede publikationer med befolkningsgrupper i den tredje verden som målgruppe bør programmeres og designes således, at den digitale informationsmængde ikke overstiger lokalteknologiens formåen.

³ Det bør for en god ordens skyld nævnes, at al kommunikation foregik via tolk, der tolkede fra sit hovedsprog niassisk til usammenhængende engelsk.

Jesper Kurt-Nielsen

Dette forhold kræver nødvendigvis en ny tankegang hos programmører og designere, der traditionelt forventes at inddrage den nyeste teknologi.

Projektet vandt med andre ord genklang blandt konferencens deltagere, og det blev besluttet, at de involverede partnere vil arbejde hen imod en præsentation af projektet i Singapore i marts 2004. Ved fremlæggelsen for ASEMUS' bestyrelse og private donorer vil der blive taget stilling til, om projektet endeligt skal gennemføres som pilotprojekt. Der hviler derfor også et stort ansvar på projektdeltagerne, da projektets succesrate vil få betydning for efterfølgende projekter. Det kan afslutningsvis fastslås, at hvis projektet bliver gennemført som planlagt, så vil Nationalmuseets Etnografiske Samling have gennemført en enestående formidling til glæde for ophavslandet og den lokale befolkning, ligesom væsentlige elementer af dansk indsamlingshistorie samtidig vil være belyst til glæde for os og eftertiden.

*Der kan læses mere om den danske indsamling på Nias på
Nationalmuseets hjemmeside: <http://nias.natmus.dk>*